

Taalgebruik

Hoofdlettergebruik

De regels voor het gebruik van hoofdletters zijn niet altijd even voor de hand liggend. Om enige onduidelijkheid weg te nemen bieden we hieronder richtlijnen. We vragen hier in het bijzonder aandacht voor:

Namen van religies, verenigingen en hun aanhangers

- Namen van godsdiensten en hun aanhangers worden met een kleine letter geschreven: jodendom, joden, christendom, christenen, hindoeïsme, hindoes.
- Als het woord fungeert als een etnische aanduiding, dan moet het met een hoofdletter: 'dit lid van het Joodse volk is trouw gebleven aan de joodse religie.'
- Religieuze instellingen krijgen een hoofdletter: Rooms-katholieke Kerk, Hervormde Gemeente.
- Hetzelfde geldt voor verenigingen en gezindten: de Communistische Partij, het Humanistisch Verbond.

Aardrijkskundige namen

- Aardrijkskundige namen krijgen hoofdletters, dus: Amsterdam, Gabon, Rijn, Beringzee.
- Ook gebruik je hoofdletters bij het tweede lid van een samenstelling en afleidingen van aardrijkskundige namen. Het is dus Nieuw-Amsterdam, Amsterdams, Nieuw-Amsterdams, een Amsterdammer.
- Onder deze regel vallen ook de namen van talen en dialecten: het Amsterdams, Baskisch, Indo-Europees.
- Namen van volken schrijf je ook met een hoofdletter: Basken, Indo-Europeanen.
- Verzamelnamen van volken, als eskimo en indiaan, krijgen een kleine letter.
- Windrichtingen krijgen in principe een kleine letter: naar het oosten, in het zuidwesten van Amsterdam. Als windrichtingen deel uitmaken van een aardrijkskundige naam krijgen ze echter ook de hoofdletter: Zuidwest-Amsterdam, Amsterdam-Zuid.

Historische tijdperken en gebeurtenissen

- Tijdperken en historische gebeurtenissen worden met hoofdletters geschreven: de Klassieke Oudheid, de Middeleeuwen, de Tweede Wereldoorlog.
- Let op: er zijn uitzonderingen als prehistorie, hellenisme en samengestelde woorden die eindigen -tijd (zoals ijstijd). Deze krijgen een kleine letter.
- Afleidingen van tijdperken en gebeurtenissen krijgen een kleine letter: middeleeuws, renaissancistisch.

Titels van publicaties

De regels voor het gebruik van hoofdletters in titels van publicaties van allerlei soort (boeken, artikelen, film, tv-programma's et cetera) liggen niet heel streng vast.

- Binnen de Opleiding Geschiedenis volg je bij voorkeur de Nederlandse traditie. Die schrijft voor dat titels met een hoofdletter beginnen. Het is dus: *De ontdekking van de hemel*, *Zembla*, *Some like it hot*, *Una giornata particolare*. Het is ook de *Bijbel*, maar ‘een bijbel’ als een specifiek exemplaar bedoeld wordt.
- Bij Duitse titels volg je de Duitse spelling, inclusief gebruik van hoofdletters van zelfstandige naamwoorden: *Im Westen nichts Neues*, *Gegen die Wand*.
- Tegenwoordig is de Angelsaksische traditie in opmars, waarin het eerste woord en elk inhoudswoord een hoofdletter krijgen. Je komt deze vooral tegen bij filmtitels (*Pulp Fiction*, *War of the Worlds*) en niet-officiële titels (het *Groene Boekje*).

Namen

De schrijfwijze van namen is een lastige materie. Namen moeten met zorg en aandacht worden gespeld. Er zijn veel uitzonderingen op de regels en talloze struikelblokken als Zeeuws-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaams, maar Frans Baskenland en Frans Baskisch, West-Nederland en Westland, Pieterskerk en commissie-Pietersen, Jan Klaassen en een janklaassen, Middellandse-Zeegebied, Witte Huis-woordvoerder en Tweede-Kamerzitting. Een compleet overzicht biedt Jan Renkema, *Schrijfwijzer* (vierde druk, Den Haag 2002) 267-273.

Namen uit een niet-Nederlandse bron

Pas op met namen die zijn ontleend aan een niet-Nederlandse bron.

- Schrijf Homerus of Homeros en niet zoals in de Engelse literatuur *Homer*.
- Op dezelfde manier moet je het ook niet over Homerus’ *Iliad* hebben, maar over Homerus’ *Ilias* en schrijf je niet over het ‘beleg van Troy’, maar over het ‘beleg van Troje’.

Vertaalde namen: conventies

Problemen met de schrijfwijze van namen zijn niet altijd zuiver spellingskwesties. Sommige namen worden in het Nederlands nu eenmaal vertaald, bijvoorbeeld:

- *Geografische namen*: Berlin heet bij ons Berlijn, de Middellandse Zeegebied en Venetia is Venetië.
- *Historische persoonsnamen*: Charles le Téméraire (een vijftiende-eeuwse Bourgondische hertog) bijvoorbeeld wordt in het Nederlands Karel de Stoute genoemd.

Let goed op dat je de juiste historische persoon voor je hebt. Wij noemen Karel V “de Vijfde” omdat hij de vijfde Rooms-koning was met de naam Karel. In Spanje heet hij Carlos I, omdat hij de eerste Karel (Carlos) was die de troon van de verenigde koninkrijken op het Iberisch Schiereiland bezette. Nakijken, nakijken en nog eens nakijken, zeker bij adellijke en vorstelijke personen. Het is jouw verantwoordelijkheid dat je de juiste namen bij de juiste historische personen vindt.

Chronologische aanduidingen

- Je geeft alle dateringen in jaren, eeuwen (eventueel onderverdeeld in halve en kwart eeuwen of in decennia) en millennia vóór en na Christus, afgekort als v.Chr. en n.Chr. of v.C. en n.C. (niet als BC en AD zoals in het Engels gebruikelijk is).
- Er zijn vele andere jaartellingen in gebruik (geweest), zoals de joodse, de islamitische, de jaartelling van de Franse Revolutie enzovoort. Indien nodig reken je data om naar onze huidige jaartelling, maar meestal is dat in de literatuur al voor je gedaan.

Let op: dateringen vóór Christus leveren nog wel eens verwarring op. De meeste mensen hebben er geen moeite mee hebben om het jaar 1850 te lokaliseren in de negentiende eeuw, maar 1850 v. Chr. plaatsen ze vaak in de achttiende eeuw v.Chr., in plaats van in de negentiende eeuw. En in eenzelfde verwarring wordt 1802 v.Chr. chronologisch vaak eerder geplaatst dan 1850 v. Chr., terwijl het natuurlijk 48 jaar later is, want vóór Christus tellen we af en na Christus tellen we op. Dus:

- de jaren van 200 v. Chr. tot en met 101 v. Chr. zijn de tweede eeuw v. Chr., de jaren van 100 v. Chr. tot en met 1 v. Chr. zijn de eerste eeuw v. Chr.
- het jaar 0 bestaat niet
- 1 n. Chr. tot en met 100 n. Chr. is de eerste eeuw n. Chr. enzovoort

Hulpmiddelen omrekening data

Er bestaan verschillende publicaties die je kunnen helpen bij het zelf omrekenen van data. Je zult met deze hulpmiddelen in aanraking komen als je je gaandeweg je studie toelegt op een bepaald tijdvak. Een klassieke Duitstalige publicatie op het gebied van de tijdrekenkunde is nu integraal op het internet te raadplegen: H. Grotfend's *Taschenbuch zur Zeitrechnung*. (<http://www.manuscriptamediaevalia.de/gaeste/grotfend/grotfend.html>)

Accenten

Accenten zijn onderdeel van een juiste spelling. Het Engels is zeer arm aan woorden met geaccentueerde letters. De weinige accenten die het Engels wel kent, worden vaak verwaarloosd. Datzelfde neigt men in de Angelsaksische wereld te doen met accenten in andere talen. Deze trend is in Nederland ten onrechte deels overgenomen, mede omdat de computer lange tijd slecht overweg kon met accenten. Toch moeten accenten in het Nederlands altijd worden geschreven.

- Als er een alternatieve spelling voorhanden is, kun je die gebruiken. Voorbeeld is de Duitse e in plaats van een Umlaut (über of ueber).
- Als taalgebruikers zelf de keuze hebben geen accent te zetten, hoeft ook jij het niet te doen. Een voorbeeld is de accenten op Franse hoofdletters.
- Wanneer men een ander alfabet gebruikt, waarin geaccentueerde letters voorkomen, plaats je trouw alle accenten. Een voorbeeld daarvan is het moderne Grieks, waarin na een recente spellingshervorming alleen eenlettergrepige woorden accentloos worden geschreven.

- Tekstverwerkingsprogramma's hebben een flinke set geaccentueerde letters en bijzondere tekens ter beschikking. In *Word* vind je die onder 'Insert' (Invoegen) en dan 'Symbol' (Symbool).
- Kom je in de tekenset op de computer iets tekort, dan voeg je het ontbrekende met de pen toe op de print. Indien je digitaal inlevert is dit natuurlijk geen oplossing en probeer je zelf een aanvullend font te vinden.

Afbreken

Je breekt woorden af volgens de grammaticale regels van de betreffende taal. De meeste tekstverwerkers omvatten een woordenboek van de moderne grote talen, die je dit werk uit handen kunnen nemen maar bij twijfel kun je er een grammaticahandboek van de betreffende taal op naslaan. Gebruik in ieder geval een grammaticaal handboek of compendium, wanneer je woorden moet afbreken in een andere taal dan het Nederlands of een moderne grote taal. Is de tekstverwerker je niet tot steun, dan moet je zeker niet zomaar wat doen. Elke taal heeft zijn eigen afbreekregels. Bij talen die niet afbreken, moet je het vooral vermijden. Dit zijn meestal talen die andere schriftsystemen gebruiken, zoals het Chinees.

Fouten voorkomen

- Je kunt fouten voorkomen door tijdens het schrijven de functie 'afbreken' uit te zetten en uit te laten. Dat levert in een enkel geval een typografisch misbaksel op (een regel met teveel wit), maar dat nemen we dan maar voor lief. Ga een dergelijk geval in ieder geval niet handmatig afbreken, tenzij je weet hoe dat moet.
- Gebruik bij handmatig afbreken echte afbreektekens en geen verbindingstekens.
- Kijk bij het afbreken van woorden altijd het eindresultaat even na.

Leestekens

Met behulp van een goede en doordachte interpunctie kun je heel veel doen om jouw tekst zo begrijpelijk mogelijk te maken. Ook het tegenovergestelde is het geval: slechte interpunctie zorgt ervoor dat er een onleesbare tekst ontstaat. De regels voor interpunctie staan uitgebreid vermeld in de gids van Renkema (Jan Renkema, *Schrijfwijzer* (Vierde druk; Den Haag 2002), hoofdstuk 6 'Leestekens', 343-388) maar ook <http://taaladvies.net/>.

Beperkende en uitbreidende bijzin

We beperken ons hier tot de meest gemaakte fout: het verwarren van de beperkende en de uitbreidende bijzin. Een beperkende bijzin wordt niet ingeleid door een komma, een uitbreidende bijzin juist wel. Het verkeerd plaatsen van een komma levert in deze gevallen een verandering van betekenis van de zin op. Een voorbeeld:

1. Beperkend: 'De Grieken die de oorlog verklaarden, kregen hier spijt van.'
2. Uitbreidend: 'De Grieken, die de oorlog verklaarden, kregen hier spijt van.'

In de eerste zin gaat het alleen om de Grieken die de oorlog verklaarden en daar spijt van kregen: 'de Grieken die'. Over de Grieken die niet de oorlog verklaarden, zegt deze zin niets. In de tweede zin krijgen alle Grieken spijt ('de Grieken') en ze verklaarden bovendien de

oorlog. De tweede komma in de beide zinnen is juist, want die dient om de twee werkwoorden, die tot verschillende zinsdelen behoren, uit elkaar te houden.

Veel voorkomende fouten

Voor veel mensen blijken de volgende zaken in de Nederlandse grammatica lastig, naast de zaken die in de overige onderdelen van deze module al zijn genoemd:

Geslacht en verwijzwoorden

Het is bijzonder lastig vast te stellen of een woord mannelijk of vrouwelijk is. Sommige woorden kunnen zelfs zowel vrouwelijk als mannelijk zijn. Het *Groene Boekje* of een gezaghebbend woordenboek kunnen het best als leidraad dienen. Deze kwestie wordt uitgebreid besproken in Jan Renkemas *Schrijfwijzer* (vierde druk, Den Haag 2002) 220-226. De basisregels zijn:

- Vrouwelijke woorden krijgen haar als bezittelijk voornaamwoord.
- Mannelijke én onzijdige woorden krijgen zijn. Bijvoorbeeld: ‘Het kabinet besloot in zijn vergadering’ en niet ‘haar vergadering’ (al lees en hoor je dat vaak).
- Veel mensen hebben de neiging om te vaak ‘haar’ te gebruiken als bezittelijk voornaamwoord. Vooral landen worden door de ‘verharing’ getroffen. Landen zijn echter vrijwel allemaal onzijdig, bijvoorbeeld: ‘Japan trok zijn troepen terug’.

Getal

Werkwoorden worden vaak in het enkelvoud geplaatst, terwijl het onderwerp meervoudig is en omgekeerd. Ook wisselt men nogal eens plotseling van getal: ‘De bolsjewistische partij nam het besluit tot de opstand. Daarna stelden zij een commissie in (...)’. Dat moet zijn: ‘Daarna stelde zij een commissie in (...)’. Een zeer vaak voorkomende fout is ‘een aantal mensen hebben (...)’ of ‘een paar legerleiders besloten’, in plaats van het correcte ‘heeft’, respectievelijk ‘besloot’.

Werkwoordsvervoegingen

De d’s en t’s blijven voor problemen zorgen, evenals het sterke werkwoord. Renkema, *Schrijfwijzer*, 333 geeft de regels voor d en dt. De paragraaf over vervoegingen, bladzijden 185-187, gaat onder meer in op het sterke werkwoord.

Woordscheiding

Bij het aanbrengen van woordscheidingen zorgt een fundamenteel verschil tussen het Nederlands en het Engels voor de meeste problemen. In het Nederlands schrijven we aaneen, wat in het Engels vaak als losse woorden wordt geschreven. Onder invloed van het Engels verschijnen steeds meer ongewenste spaties tussen de delen van samengestelde woorden. Dat kan in het Nederlands verwarrende formuleringen opleveren.

Drie voorbeelden uit een enkel werkstuk uit het jaar 2003: ‘dubbel leven’ voor ‘dubbelleven’, ‘anders denkenden’ voor ‘andersdenkenden’ en ‘veel godendom’ voor ‘veelgodendom’.

De bezitsapostroef

Ook bij de bezitsapostroef is de invloed van het Engels groot. Het principe is simpel: geen bezitsapostroef, behalve als het woord eindigt op een s-klank of een klinker:

- Niet Hitler's *Mein Kampf*, maar Hitlers *Mein Kamp*.
- Niet Stalin's strafkamp, maar Stalins strafkamp.
- Maar wel: Bush' nederlaag, Wolfowitz' advies, Mussolini's propaganda en Ciano's executie.

Afkortingen

In de hoofdtekst

Houd het aantal afkortingen in de hoofdtekst zo beperkt mogelijk.

- Gebruik in de hoofdtekst geen afkortingen als: i.h.b., alg. of enz. Schrijf ze voluit.
- Algemeen gehanteerde afkortingen voor organisaties en dergelijke zijn uiteraard wel toegestaan, dus: NAVO en niet Noord-Atlantische Verdragsorganisatie.
- Als je een afkorting gebruikt die niet algemeen bekend is, kun je dat uitleggen in de inleiding van de tekst of in een voetnoot bij de eerste keer dat de afkorting in de tekst voorkomt.

In de annotatie

In de annotatie zijn afkortingen van het soort dat in de hoofdtekst liefst vermeden dient te worden juist gebruikelijk. Bij voetnoten is het aan te bevelen de tekst zo compact mogelijk te houden en vanzelfsprekend helpen afkortingen daarbij.

Bronnen, tijdschriften en standaardwerken

Bronnen, tijdschriften of standaardwerken worden afgekort volgens de regels van elk afzonderlijk vakgebied. Voorbeelden:

- *American Historical Review* (AHR)
- *Tijdschrift voor Geschiedenis* (TvG)
- *Zprávy Jednoty Klasickaych Filologu* (ZJFK)

Cijfers

Hanteer de volgende regels wanneer je cijfers en symbolen in je tekst gebruikt:

- Getallen van nul tot twintig, tientallen en honderdtallen worden voluit geschreven, uitgezonderd jaartallen, data, decimale getallen of getallen in een bepaalde numerieke context.
- Rangtelwoorden worden voluit geschreven: eerste, tweede enzovoort.
- Gebruik Arabische cijfers (1, 2, 3, 4, 5 enzovoort) waar dat maar kan. Met Romeinse cijfers (i, ii, iii, iv, v enzovoort) gaat te veel mis: 'MCCCCXLVIII' is veel omhaal voor 1448 en daarbij is een schrijffoutje snel gemaakt.
- In het geval van de nummering van delen of van hoofdstukken kunnen Romeinse cijfers vrijwel altijd vervangen worden door Arabische.

Romeinse cijfers

Deze gebruik je slechts in enkele gevallen:

- Wanneer je wilt verwijzen naar pagina's die genummerd zijn met Romeinse cijfers (vaak te vinden in inleidingen van boeken). Zet die nooit om naar Arabische cijfers.
- Wanneer je het woordbeeld van een bron zo getrouw mogelijk wilt weergeven.
- In de nummering van vorsten. Bijvoorbeeld: Willem I. Uitschrijven is minder gebruikelijk, maar mag ook: Willem de Eerste.

Symbolen

- In een niet-technische tekst verdient het de aanbeveling te schrijven: graden Celsius, in plaats van 0 C., enzovoort.
- Schrijf ook: één procent en niet: 1 %, tenzij in een numerieke context.
- Met een numerieke context wordt bedoeld: een tekst die vólstaat met cijfers, of onderdelen van een tekst die zijn gevuld met (overwegend) numerieke informatie, zoals tabellen enzovoort.